

ДО ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Людство вступило в інноваційний тип цивілізації, якому властива швидка зміна цінностей, знань, професійних якостей, компетентностей і відносин. Це стосується розвитку інтелектуального й духовного потенціалу кожного освітнього закладу України, особливо вищого. Існуюча базова освіта викладача сучасного ВНЗ не може забезпечити на все життя знаннями, вміннями, навичками, особистісними й професійними якостями і ціннісними орієнтаціями, необхідними для успішної діяльності, власного розвитку, виконання нових різноманітних соціально-педагогічних ролей. Тому в усіх розвинутих країнах світу система освіти функціонує і розвивається на основі безперервності. Її називають “освітою впродовж усього життя”.

Але в освітньому середовищі вищої школи України склалася парадоксальна ситуація: гостра потреба держави в бурхливому розвитку компетентності випускників вищів чомусь не пов’язується з рівнем професіоналізму професорсько-викладацького складу. Державні владні структури не зацікавлені в оперативній допомозі працюючим викладачам у їхній підготовці до продуктивної праці в нових умовах, не стимулюють їхній саморозвиток і підвищення професійної кваліфікації, що ставить під загрозу сталий розвиток вищої освіти.

Результати вивчення нормативних документів, наші попередні спостереження за діяльністю викладачів, діагностування результатів професійної підготовки випускників ВНЗ показують, що відсутність відповідної системи підготовки й перепідготовки викладацьких кадрів не гарантує якісної підготовки сучасних спеціалістів, не дає змоги в Україні якісно розв’язати цю проблему.

Серед причин, які актуалізують розв’язання проблеми, виділимо найвагоміші:

– університети із самого початку, навіть в аспірантурі, не передбачають підготовку викладача за психолого-педагогічними спеціальностями вищої школи. Про професійну компетентність і все те, що викладачу необхідно буде в процесі викладання, про базові фундаментальні знання і дії, які стосуються реалізації професійних функцій, вони дізнаються тільки в майбутньому;

– необхідність прискорення подолання кризового стану, в якому опинилася система освіти у зв’язку з переходом суспільства від постіндустріального до інформаційного, що передбачає ціннісно-сміслову переорієнтацію професійної діяльності;

– актуальність нових загальнолюдських цінностей, що потребує формування нового типу особистості, здатної сприймати проблеми життєдіяльності не тільки своєї держави, а і проблеми планетарні, космічного масштабу;

– нові явища, пов’язані з урегулюванням та екстраполяцією у вищій освіті найбільш актуальних форм знання на основі використання новітніх досліджень різних наук, які наповнюють професійну педагогіку новими методами, формами, цілями формування людини майбутнього і які через процес вищої освіти втілюються у внутрішній світ майбутнього спеціаліста, випускника вищої школи.

Уже сьогодні змінюються цілі вищої школи, її завдання, функції та призначення. Вищі освітні заклади, які працюють на майбутнє, повинні стати не предметними, а професійно-особистісними за суттю, за змістом, орієнтованими на людську індивідуальність, на найвищий рівень професіоналізму й людської культури.

Таким закладам потрібен інший викладач, з іншим баченням своєї ролі в перебудові майбутнього особистого й професійного життя, який характеризується високим динамізмом, швидкою зміною власних інтелектуальних потреб, готовий до швидкої інтенсифікації праці, застосування нових, часто зовсім інших педагогічних технологій. Тому провідною стратегією перепідготовки професорсько-викладацьких кадрів у новій ситуації має стати створення необхідних умов для перебудови існуючих професійних установок, переосмислення колишніх педагогічних цінностей, пошук шляхів формування яскравих творчих особистостей, які вміють створювати “власні критерії розбудови у самих себе й інших, нових, досконаліших форм... людського життя і людських відносин” [1, с. 383].

Професійний розвиток науково-педагогічних працівників, викладачів вищої школи пов’язаний з їхньою педагогічною та науково-дослідною діяльністю.

Діяльність кожного викладача, навіть високоякісного спеціаліста-професіонала у своєму виді діяльності, не завжди відрізняється високим рівнем педагогічних знань і здібностей. Втім, якість професійної підготовки, яку вони здійснюють, вимагає сьогодні від них особливо високої педагогічної компетентності, педагогічної майстерності у виборі оптимальних засобів впливу, високого рівня теоретико-методологічної та педагогічної підготовки.

В Україні ця суперечність загострюється. Зараз повільно і навіть стихійно, емпіричним шляхом утверджується нова тенденція в багатоаспектній проблемі розвитку та формування професіоналізму викладачів, яка потребує оперативного розроблення методів озброєння їх не тільки новими теоретичними знаннями, а й гуманними технологіями, високою діалоговою культурою, що забезпечує суспільне самопочування, досягнення вищих рівнів викладацької діяльності, глибоко усвідомлене ними розуміння професійної освіти як “духовного феномену” (В. Андрущенко).

Цим пояснюється необхідність наукового обґрунтування нових та вдосконалення вже існуючих підходів до створення доцільної системи підвищення кваліфікації викладачів вищої школи у XXI ст., яка характеризується значним зростанням суспільного інтелекту й суспільної свідомості, стає провідним механізмом забезпечення прогресивного розвитку вищої

освіти, нової якості професіоналізму викладачів вищих навчальних закладів.

Проблематика, пов'язана з образом викладача, здавна цікавила прогресивних психологів і педагогів різних країн, з різними політичними орієнтаціями (О. Абдулліна, С. Балей, Г. Балл, Л. Бандура, І. Бех, З. Володарська, Ф. Гоноболін, І. Зязюн, С. Корчинський, Ю. Кулюткін, А. Макаренко, В. Оконь, В. Семиченко, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, О. Щербаков та ін.).

Дослідники вивчали особистість реального педагога, який працює в різних умовах, та ідеального викладача, котрий відчуває потреби суспільства на кожному суспільно-історичному етапі.

Останніми роками ця проблема активно вивчається як система безперервної освіти (Є. Барбіна, І. Зязюн, В. Кан-Калик, О. Мороз, В. Огаренко, В. Олійник, В. Семиченко, Р. Цокур, С. Шевченко та ін.).

Незважаючи на значну кількість досліджень і великий обсяг опублікованих наукових праць, цю проблему не можна вважати вирішеною. Вона завжди актуальна й надзвичайно важлива, оскільки сучасне життя в суспільно-політичній, економічній, культурній сферах ставить нові завдання, які безпосередньо пов'язані з іншою діяльністю викладача, покликаною стати в нових умовах головним провідником сучасної науки, культури, техніки, духовного й матеріального виробництва, а також стійкого розвитку соціуму.

Мета статті – науково обґрунтувати необхідність оновлення і модернізації системи підвищення кваліфікації викладачів вищої школи.

У швидкозмінюваному соціально-економічному середовищі підвищення кваліфікації дедалі частіше виступатиме найважливішою умовою виживання навіть цілих підприємств і наукових колективів. Уже зараз у виробничій сфері деякі, наприклад, професіонали-керівники підприємств, перш ніж відправити своїх спеціалістів в інститути підвищення кваліфікації, їдуть туди поцікавитися, чого і як там навчають їхніх спеціалістів, чи відповідає пропонований рівень інформації потрібним цілям? Такий підхід закономірний і в ставленні до системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, для якої зупинка розвитку просто згубна.

Колишній досвід і знання завжди недостатні, щодня виникають ситуації й педагогічні суперечності, котрі вимагають перегляду звичних підходів, а не тільки слухняності та звітності.

Отже, через відсутність цілісності та безперервності процесу професійного розвитку й оновлення, особистісно орієнтованого підходу до викладачів з боку кафедр і управління ВНЗ, системи спеціальної професійно-педагогічної підготовки до педагогічної діяльності в умовах сучасної вищої школи, переважання в підвищенні кваліфікації вузькопредметного спрямування, стримується розвиток високого рівня професіоналізму, професійно значущих якостей сучасного викладача.

Втім, в особі викладача вищої школи суспільство має посередника і трансформатора його ідей і життєвих перспектив, носія соціального досві-

ду й розвитку самого суспільства. Тому його (викладача) діяльність посідає одне з центральних місць у державотворенні, формуванні духовної культури та моральної зрілості громадян України. Перспективною й виправданою вважаємо про це думку академіка В. Андрущенка: “Я думаю, дійсний професор розпочинається не після захисту докторської чи отримання диплома – своєрідної педагогічної “дворянської грамоти”, а з тієї миті, коли він відчує в собі здатність сказати студентові правду про науку, яку він викладає і свої пізнання в ній як вченого, про своє особисте “знання” і “незнання”, про можливості підходів до розв’язання тієї чи іншої проблеми з точки зору “нормальної науки”, яку він викладає в університеті. За великим рахунком, такі ж вимоги я делекую і вчителю. Звісно, він не обов’язково має бути “великим вченим”. Однак бути обізнаним зі станом справ, рівнем розвитку науки і соціальної практики, принаймі в царині свого предмета – просто зобов’язаний!” [2, с. 11].

Актуального характеру у зв’язку цим набуває розв’язання таких важливих науково-дослідних проблем, як:

- дослідження причин відсутності та недосконалості існуючої системи підвищення кваліфікації викладачів сучасної вищої школи, необхідності створення якісно нової;

- пошук шляхів державного забезпечення особливої й необхідної професійної вищості сучасної системи підвищення кваліфікації викладачів вищої школи;

- введення як обов’язкового етапу підготовки викладачів вищої школи здобуття ними під час підвищення кваліфікації базової магістерської освіти з педагогіки вищої школи;

- наукове обґрунтування соціальної заданості, замовлення держави на здійснення проектування різних науково обґрунтованих підсистем, які б забезпечували цілісність змісту та організаційних форм, диференційованість [3], опанування і різноманітність підходів, вибір багатовимірних критеріїв оцінювання професіоналізму викладачів, визначення безумовного ефекту й результативності підвищення їхньої кваліфікації, основою яких є прогресивні професійні зміни та перетворення;

- науково-методичне забезпечення цілісності апробації нових перспективних моделей підвищення кваліфікації викладачів вищої школи з урахуванням їхніх запитів, інтересів і потреб, особливо дистанційної форми післядипломного навчання;

- моделювання образу викладача ХХІ ст. з урахуванням нових суспільно-політичних та економічних перетворень, наукових здобутків професійної педагогіки.

Вважаємо, що динаміка підвищення кваліфікації та розвитку професіоналізму викладачів вищої школи може бути позитивною за таких умов її модернізації та перебудови:

- 1) створення регіональних центрів підвищення кваліфікації викладачів вищої школи, визначення, упорядкування та розроблення державою ці-

леспрямованого замовлення, цілісного центрального науково-методичного забезпечення неперервності процесів підготовки викладачів вищої школи й підвищення кваліфікації та розвитку їхнього професіоналізму в новоствореній системі України;

2) психолого-педагогічний супровід особистісного й професійного самозростання й саморозвитку, формування у викладачів вищої школи стійкої мотивації до підвищення рівня професіоналізму та його самовдосконалення;

3) побудова цього процесу на основі результатів наукових досліджень, перспективного досвіду впровадження новітніх технологій у професійну підготовку майбутніх спеціалістів, використання банків зарубіжних освітніх технологій, перспективного педагогічного досвіду, широкого застосування в навчальному процесі з викладачами методів сучасного самонавчання з використанням інтерактивних баз даних, доступних через комп'ютерні комунікації.

Входження людини в роль викладача найскладніше тим, що воно пов'язане зі специфікою викладацької діяльності, яка залежить від специфіки кожного суб'єкта (того, хто виконує цю діяльність) і того, на кого ця діяльність спрямована (предмет, або продукт діяльності). Викладач має справу з найвищою цінністю – особистістю студента, який є, за певних умов, суб'єктом співпраці з викладачем і суб'єктом власного самовдосконалення.

Тому в основу концептуально-методичної моделі дослідження й розв'язання порушеної проблеми науковцями Класичного приватного університету покладено уявлення дослідників лабораторії про розуміння проявів суб'єкт-суб'єктних відносин у процесі такої унікальної взаємодії та ознак їхньої продуктивної результативності, основою якої і є підвищення кваліфікації викладачів вищої школи в новоствореному центрі, призначеному для цих цілей.

Назвемо лише найголовніші ознаки та показники безумовної ефективності й результативності підвищення професійної кваліфікації сучасного викладача, які, за результатами наших досліджень характеризують наявність:

– знань про напрями і шляхи трансформації професійної підготовки спеціалістів певного профілю, реорганізації педагогічного процесу у ВНЗ, методи стимуляції та активізації інтелектуально-творчого потенціалу студентів;

– освітньо-наукової, викладацької, просвітницької творчості, необхідності активного її самовиявлення і самоствердження;

– професійної майстерності;

– унікальності викладацької діяльності;

– наукових здобутків;

– корпоративної культури;

- морально-етичних цінностей, установок професійної життєдіяльності на продукування нових знань;
- відповідальності за якість своєї діяльності, діяльність усього закладу (О. Романовський);
- нового, більш вагомого внеску викладача в забезпечення високого рівня професійної підготовки спеціалістів засобами своєї спеціалізації;
- активного протистояння застою, командному стилю керівництва навчальним закладом, зловживанням і порушенням, приниженням людської гідності;
- адаптації до нових умов праці в конкурентному середовищі;
- повсюдного шанування новаторів, організаторів інформаційного простору;
- об'єктивності в оцінюванні справжніх досягнень своїх колег і студентів;
- постійного систематичного духовно-інтелектуального збагачення;
- здорового способу життя;
- готовності до змін, викликаних вимогами прогресу і конкурентною боротьбою;
- ефективної взаємодії у педагогічному процесі у ВНЗ.

Отже, результатом успішного підвищення кваліфікації викладача вищої школи має бути:

- розуміння викладачами змісту і напрямів суспільно-політичних і економічних перетворень; усвідомлена необхідність змін в особистісних позиціях, цінностях, потребах, мотивах;
- переосмислення своїх освітянських дій і використання їх для цілеспрямованого вдосконалення професійної підготовки студентів, педагогічного процесу у ВНЗ;
- вміння бути співучасником творення нового освітнього простору, продовжувачем культурного спадку, творцем нових освітніх і духовних цінностей, протидіяти деградації свободи людини;
- постійний пошук можливостей збагачення й посилення свого досвіду новими педагогічними вміннями й знаннями про культуру й людину, про професію, здібностями комфортного міжособистісного спілкування;
- прагнення до успіху в професійних перетвореннях, досягненнях і кооперації;
- високий рівень адаптивності;
- вміння прогнозувати, планувати, ситуативно коректувати свою діяльність тощо.

Науковці Класичного приватного університету, прибічники комплексного теоретичного й дослідно-експериментального дослідження окресленої проблеми вважають, що майбутня система перепідготовки й підвищення кваліфікації викладачів вищої школи має бути розгалуженою й інтегра-

тивно-варіативною, відповідати вимогам часу й індивідуальним запитам викладачів. Для її розв'язання мають бути застосовані нові концептуальні підходи та пріоритети дослідження з метою розширення можливостей та збільшення ролі організованої, упорядкованої й розгалуженої системи підвищення кваліфікації викладачів, її можливостей щодо вибору відповідно до власних потреб в освітніх послугах, нахилів, уподобань та інтересів, у тому числі й матеріальних, передбачаючи спадкоємний зв'язок теорії і практики в цих питаннях.

Професіоналізм викладача вищої школи – явище малодосліджене, вимагає ґрунтовних наукових пошуків відповіді на надзвичайно важливі питання, такі як: організація науково-методичної допомоги з проблем викладання, диференціація післядипломного процесу на основі об'єктивного діагностування рівня знань і професійної кваліфікації викладачів – фахівців з технічних, економічних, юридичних, медичних, сільськогосподарських та інших галузей, що потребує від тих, хто навчає педагогіки, ознайомлення із сучасними передовими підприємствами, фірмами, клініками і діяльністю висококваліфікованих спеціалістів відповідних галузей, докорінного поліпшення роботи зі слухачами системи післядипломної освіти в міжкурсовий період.

Вважаємо, що на велику увагу заслуговують залучення закладів післядипломної освіти до міжнародного науково-педагогічного, науково-технічного, гуманітарного і культурного співробітництва, глибокого аналізу тенденцій сучасних резервів розвитку цих напрямів.

Висновки. Отже, реформування системи підвищення кваліфікації викладачів вищої школи, післядипломний педагогічний процес мають здійснюватись і самовдосконалюватись з урахуванням особливостей регіонів і результатів найновіших і перспективних науково-педагогічних досягнень, виходячи з різних форм власності, забезпечуючи вибір змісту та форм навчання для отримання максимального ефекту, зберігаючи все позитивне, що було напрацьовано в минулі роки, збагачуючи навчання сучасними інформаційними технологіями, науковим аналізом їхньої досконалості.

Таке розуміння ролі й сутності модернізації системи підвищення кваліфікації викладачів вищої школи зумовлює закономірну необхідність її переорієнтації на нові соціально-педагогічні основи, на всебічний розвиток професіоналізму викладача, його творчого й інноваційного потенціалу.

Література

1. Рубінштейн С.Л. Проблеми психології / С.Л. Рубінштейн. – М., 1973.
2. Андрущенко В.П. Основні характеристики європейської університетської освіти та можливості їх реалізації в системі освіти України / В.П. Андрущенко // Науковий часопис Національного університету імені М.П. Драгоманова : збірник наукових праць. Серія Педагогічні науки: реалії та перспективи / [за наук. ред. О.В. Биковська, П.В. Дмитренко]. – Вип. 26. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011.
3. Цокур Р.М. Формування потенціалу професійного саморозвитку в майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Р.М. Цокур. – Одеса, 2004. – 15 с.